

Грушевський без калощ. Як на українську маніфестацію "весь Київ виступив"

www.dsnews.ua/nasha_revolyutsiya_1917/grushevskiy-bez-kalosh-i-stolipin-iz-zashmorgom-yak-na-ukrayinsku-29032017220000

Оксана ЮРКОВА

історик, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України

Уявити, що відбувалось сто років тому у Києві, дуже просто: достатньо згадати київську демонстрацію 1 грудня 2013-го

Українська маніфестація на Софійській площі у Києві. 1 квітня (19 березня) 1917 р.

У березні 1917 року після повалення самодержавства Україна завирувала. Відчуття свободи п'янило.

Як і в інших містах, у Києві замайоріли прапори — революційні червоні (тоді ще більшовики цей колір не приватизували, червоний був кольором революції) та національні синьо-жовті. 26 (13) березня 1917 р. синьо-жовтий прапор прикрасив будівлю Педагогічного музею, де вже засідала Українська Центральна Рада. Через день на Хрещатику на шпиль будинку Міської думи — там, де раніше був царський вензель, за рішенням Центральної Ради також був піднятий національний прапор.

Не тільки місто, а й містяни чепурилися. Багато хто на честь революції прикрашав свій одяг червоними або синьо-жовтими стрічками чи розетками — зробленими із стрічки або тасьми пучками у вигляді квітки.

У місті щодня відбувались різноманітні збори, з'їзди, мітинги та демонстрації. Хто тільки тоді не мітингував та чого лише не вимагав!

Як зафіксували тодішні газети, лише у неділю 25 (12) березня 1917 р. відбулись: нарада повітових старшин, багаточисельне зібрання домашніх служниць, масовий мітинг жінок, мітинг соціал-демократів, мітинг єврейських робітників, мітинг польських робітників, багатолюдні збори купців і промисловців та інші зібрання.

Домашні служниці висунули вимогу до хазяїв, аби ті ґречно поводитись із прислугою та звертались до служниць на "ви" замість "ти". Жінки вимагали рівноправ'я. На національних мітингах лунали гасла національно-культурної автономії. Купці обговорювали заходи із підтримки нового уряду.

"Нас називають мародерами, - промовляв один із промисловців, - треба довести, що це не так. У зростанні цін на хліб винні не купці, винен старий уряд, який споював народ".

Того ж таки дня відбулась величезна маніфестація українців у Петрограді на честь шевченківського свята та російської революції. Українське студентство, робітництво та вояцтво — нараховували 20 чи навіть 25 тисяч осіб — запрудили площу біля Казанського собору. Натовп стояв під революційними та національними прапорами, на яких, за тодішньою традицією, були вишиті написи-гасла "Нехай живе Вільна Україна!", "Нехай живе Федеративна Республіка!". Відслужили урочисту Шевченківську панахиду, хор проспівав Шевченків "Заповіт", оратори виступили із промовами, і маніфестація з піснями та музикою далі пройшла до Державної Думи, біля якої відбувся ще один мітинг. На російську публіку ця демонстрація своїм розмахом та її гаслом "Нехай живе вільна Україна у вільній Росії!" справила сильне враження.

Хоча вістки про потужну українську демонстрацію у Петрограді до Києва ще не докотились, наступного дня, у понеділок 26 (13) березня, на своєму засіданні Українська Центральна Рада ухвалила у найближчу неділю, тобто 1 квітня (19 березня) провести українську маніфестацію у Києві. Справу не пустили самопливом. Для підготовки демонстрації була створена спеціальна маніфестаційна комісія, на засіданнях Центральної Ради кілька разів обговорювався маршрут ходи та визначались промовці.

"Проба сил" українства відбулась у четвер 29 (16) березня. На цей день Виконавчий комітет Ради об'єднаних громадських організацій Києва призначив "Свято Свободи" та закликав громадян міста відзначити звільнення Росії всенародною маніфестацією.

14 марта после тяжелой болезни тихо скончался действительный статский советник

Степанъ Флоровичъ Мизецкій,

о чемъ съ глубокимъ горемъ извѣщаютъ дочери, сынъ и внуки. Панихиды на дому (Н.-Ботаническая, 10) въ 1 ч. дня и въ 5 ч. вечера. О дняхъ выноса и погребенія будетъ объявлено особо. P1073-

Два холу
Участв
въ художе
въ 5-ти а
драмъ
по роман
Пшибышовс

Отъ Исполнительнаго Комитета Советъ объединенныхъ общественныхъ организацій гор. Кіева.

Граждане Кіевляне!

Старый строй палъ! Народъ сбросилъ съ себя вѣковыя оковы! Исполнительный Комитетъ приглашаетъ всѣхъ согражданъ отмѣтить освобожденіе нашей **Родины** всенародною манифестаціей. Днемъ праздника **Свободы** Исполнительный комитетъ назначаетъ 16-е марта. Чтобы дать возможность всѣмъ гражданамъ принять участие въ праздникѣ **Свободы** исполнительный комитетъ принимаетъ слѣдующее рѣшеніе:

- 1) Всѣ торговля заведенія 16-го марта могутъ быть открыты только до 10 часовъ утра; съ 10 же часовъ утра должны быть закрыты, кромѣ столовыхъ, рестора-новъ, чайныхъ, кофеенъ и аптекъ.
- 2) Администраціи всѣхъ торгово-промышленныхъ предпріятій приглашаются не удерживать въ день 16-го марта своихъ служащихъ и рабочихъ при желаніи ихъ участвовать въ манифестаціи.
- 3) Установить порядокъ слѣдованія манифестантовъ.
- 4) Предложить гражданамъ соблюдать во время манифестацій полный порядокъ, наблюдать за тѣмъ, чтобы нивѣка не было нарушеніемъ его не было омраченъ этотъ праздникъ свободы.
- 5) Отмѣнить въ день 16-го марта всѣ спектакли, концерты и зрѣли-ща и предоставить помѣщенія всѣхъ театровъ и кинематографовъ для общественныхъ собраній и митинговъ.

Исполнительный Комитетъ.

Залъ Купеческаго Собранія.

Въ среду, 15-го марта

концертъ **жертвъ освобожденія Россіи**

въ пользу **М. Эрденко.**

лечеб
съ посто

Врачебная п

3
М. Я.
Миліонная, 14,

Кино-театр
ШАНДЕР
Кременчугъ, 3
Телеф. 37—97

ЭКСПРЕССЪ
Крещат. № 25
тел. 33-26.

Залъ 1
3-й ко
скрипач
При участіи пле
программъ: Рече
Русский и дру
Крещатинъ, №

Залъ
2-й ко
пиа
Въ программѣ:
веч. Билеты у 2

Акція була спланована із розмахом. Загальну святкову демонстрацію розпочали робітники о пів на восьму ранку. З різних київських районів - Шулявки, Лук'янівки, Подолу, Деміївки, Печерська - колони рухались на Хрещатик до Міської думи (зараз це Майдан Незалежності). О дев'ятій ранку до робітників приєдналися студенти. О десятій ранку базари, торгівельні та промислові заклади Києва (крім ресторанів, їдалень, кафе та аптек) за розпорядженням Виконавчого комітету припинили роботу. Практично все місто вийшло на вулиці.

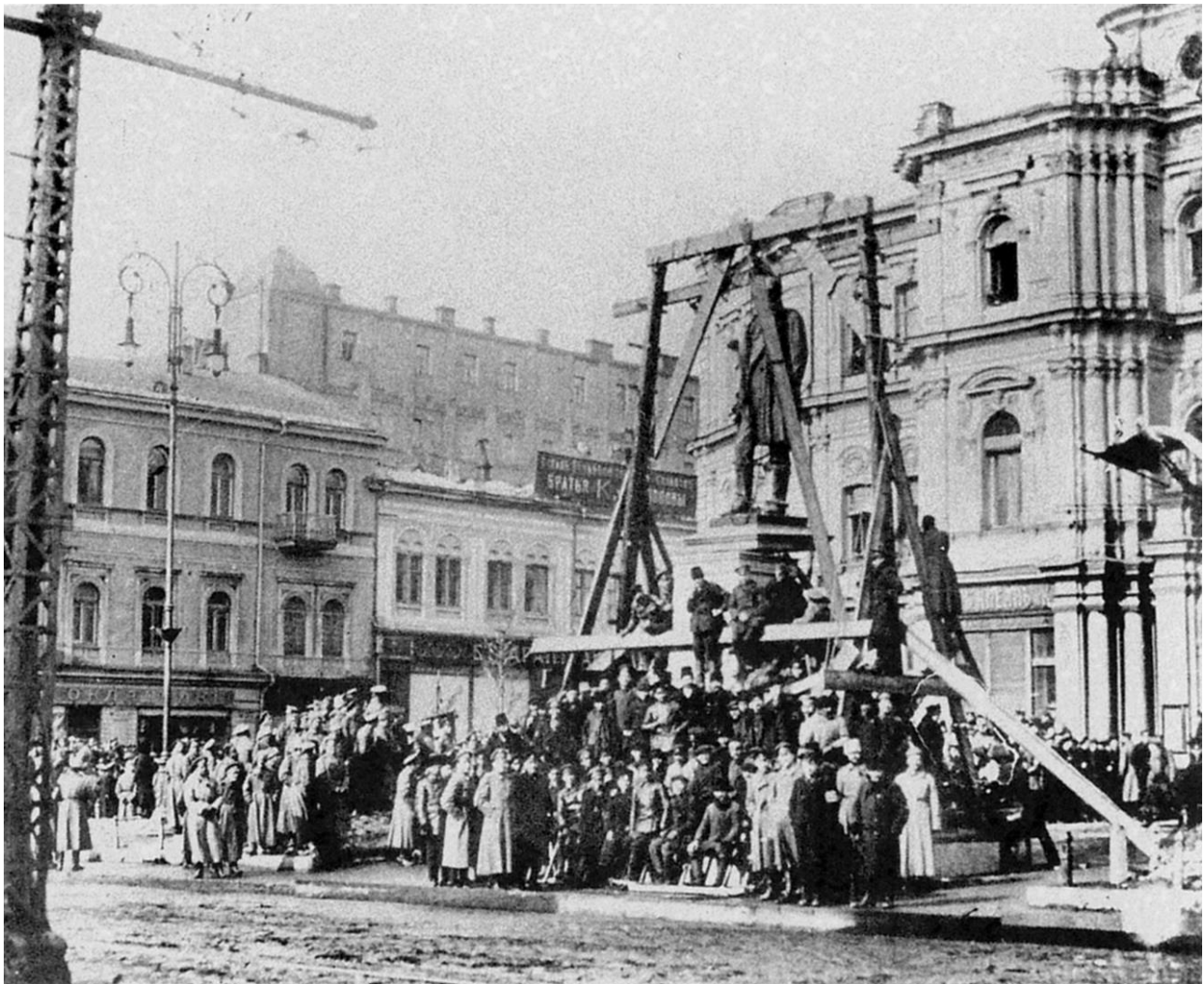

На Хрещатику з балкону будинку Міської думи члени Виконавчого комітету, представники совітів робітничих та солдатських депутатів, начальник Київського військового округу генерал М.Ходорович вітали маніфестантів. Грала музика, оркестри час від час виконували "Марсельезу".

Дисонансом загальному піднесенню був напівзнесений пам'ятник Петру Столипіну, що з 1913 р. стояв на Думській площі перед Міською думою. Його мали знести вночі перед "Святом Свободи", однак, як це часто

трапляється, щось пішло не так. Фігуру Столипіна зсунули з місця, проте зняти не змогли. Щоб вона не впала, її оточили риштуванням та обмотали ланцюгами і блоками. З боку це виглядало так, наче Столипіна повісили. Остаточно пам'ятник знесли лише наступного після маніфестації дня.

Українські організації під червоними та синьо-жовтими прапорами з українськими та загальнореволюційними гаслами збирались біля Володимирського собору. Вони пройшли Бібіковським бульваром (зараз це бульвар Шевченка) до Бессарабки, далі Хрещатиком до Софійської площі, на якій відбувся мітинг. В українському поході брали участь і українські військові загальною чисельністю до двох батальйонів. Грав військовий оркестр.

Оскільки всі спектаклі і концерти були скасовані, приміщення театрів та кінотеатрів стали місцями проведення зібрань та мітингів. Після завершення загальної революційної демонстрації о шостій вечора розпочався урочистий мітинг робітників та солдат-українців у цирку Крутікова (зараз на цьому місці на вулиці Архітектора Городецького знаходиться кінотеатр "Україна"). У переповненій залі виступали робітники, солдати, офіцери, представники київської інтелігенції, навіть взяв слово священик. Обговорювали питання Установчих зборів, федеративної Російської республіки з автономною Україною, українізації та забезпечення прав національних меншин.

Голова Української Центральної Ради Михайло Грушевський у демонстрації 29 (16) березня 1917 р. участі не брав — у нього банально не було калош, тож він боявся, аби не промочити ніг та не застудитись. Однак його дружина та донька деякий час споглядали демонстрацію, вилізши на купу снігу на Володимирській вулиці.

До української демонстрації 1 квітня (19 березня) Грушевський вже підготувався. Член Української Центральної Ради письменник Володимир Леонтович привіз йому калоші покійного промисловця та видавця Василя Симиренка. Калоші за розміром Грушевському підійшли.

"День був гарний, теплий, сонячний, - писав згодом у "Споминах" Грушевський. - Весна заходила раптовна, тепла; сніги топилися бурно; Дніпро розливсь, нове життя грало в природі і в людях. Весь Київ, можна сказати, виступив: одні в процесіях, інші на них дивитись".

Місцем збору української маніфестації, як і три дні перед тим, став Володимирський собор. Людська юрба заповнила не лише площу перед собором та Бібіковський бульвар, а й Володимирську вулицю навколо

університету. Майоріли прапори — червоні революційні та національні синьо-жовті (останніх нараховувалось близько 300) із написами "Вільна Україна — вільній Росії!", "Душу, тіло ми положим за свою свободу", "Автономія України!", "Самостійна Україна з гетьманом на чолі!", "Хай живе федеративна республіка!" Національного історичного колориту додавали й вбрані у театральні козацькі костюми артисти на чолі із Миколою Садовським, які гарцювали на конях.

Духівництво Володимирського собору відправило Шевченківську панахиду, а потім маніфестанти, в тому числі військові частини, у супроводі численних оркестрів рушили Володимирською, Фундуклеївською (зараз - вул. Богдана Хмельницького) і Хрещатиком. То тут, то там співали "Гей не дивуйтесь", "Соколи - соколи", "Ще не вмерла Україна".

З балкону Міської думи ходу вітали представники міської адміністрації та генерал Микола Ходорович. З процесії, у свою чергу, відповідали на привітання. Серед тих, хто взяв слово у відповідь, був і Грушевський. Він закликав перед лицем народу під прапором Шевченка присягнути боротись доти, доки Україна не стане автономною.

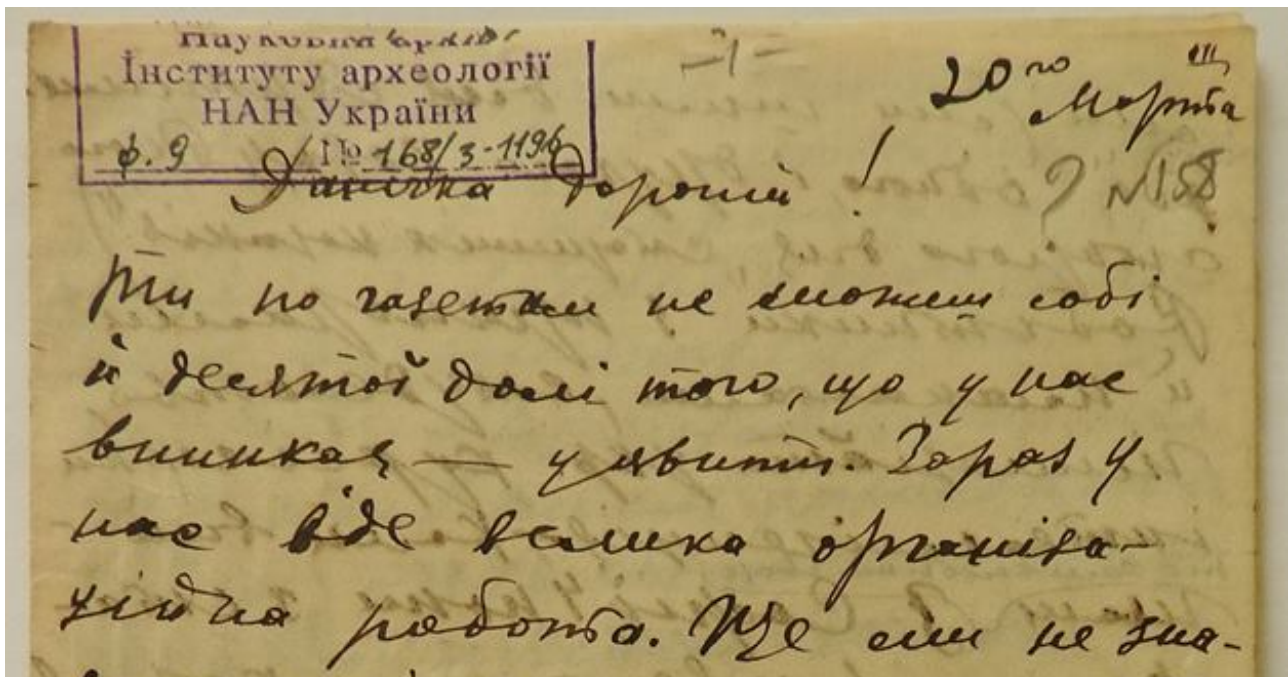
"Тут ентузіазм досяг найвищої хвилі, - згадував Дмитро Дорошенко. - Юрба схопила Грушевського на руки і понесла на другий поверх Думи, на балькон, і звідти показали його народові. З тисячів грудей залунало: "Слава батькові Грушевському!"

Грушевський з балкона виголосив другу коротку промову, і похід рушив далі вгору Михайлівською вулицею на Софійську площу. Навколо пам'ятника Богдану Хмельницькому, до булав якого була причеплена синьо-жовта корогва, стояли дрова в сажнях. Їх прилаштували під трибуни, з яких одночасно промовляли оратори. Тут Грушевський виступив втретє.

Дамо слово безпосередній учасниці тих подій. У листі до Данила Щербаківського — відомого українського етнолога, музеєзнавця та мистецтвознавця, що тоді перебував у війську, — наступного після демонстрації дня його сестра Євгенія писала:

"На вчорашній українській маніфестації було (слухай!) коло 40,000 - українського війська. Ти рахував коли-небудь на це? Свідомість зараз пробуджується як ніколи. Коли на площу до Богдана зійшлися Українські війська "всїх родов оружжя" з чудесними жовто-синіми прапорами (ми шили для артилерії одного, і другого козацького старого для "старших козаків"). Робітники з прапорами й плакатами, студентство, гімназисти, українські курсистки, інтелігенція. Коли вийшли під колокольний звон з Софії 4 попи з старими Лисаветськими корогвами - в облаченні з хором Колішевського правити коло Богдана Хмельницького литію - от-би ти побачив!.. В українців заворушилася національна свідомість. Вся площа од Софії до Михайла була заллята сполошним морем натовпу і війська. Прапорів наших було до 1½ сотні і чулося, що цей натовп, не випадковий, що у всіх в грудях б'ється одне спільне, живе почуття".

що скільки нас єсть свід-
ах українців, але все по
троху відсмигується. На про-
рашній українській мові
орестатції було (осудай!)
кош 40,000 - українсько
го війська. Ми рахували ко-
ли треба на це? Сві-
домість зараз пробудує-
ється. Як кажемо. Коли
на мову до Поділля і інше
з України війська: "Вен-
ков оружій" і чудесним
просто-смієм пропра-
с. 238

Загалом на українську демонстрацію 1 квітня (19 березня) 1917 р. вийшло близько ста тисяч осіб (а у Києві тоді жило десь 600 тисяч). Ця маніфестація, як зазначав Дмитро Дорошенко, "стала переломним моментом в розвитку українського руху в Києві: тепер відразу, і свої і чужі побачили, що українство — сила, що за ним маси, а не якісь окремі гуртки і купки. Ми всі почули вперше твердий ґрунт під ногами, почули себе господарями в своїй хаті".

Постскрипtum-1. 2 квітня (20 березня) 1917 р. на засіданні Центральної Ради у дарунок було прийнято, як зафіксовано у протоколі, "кінематографічний фільм (картина маніфестації 19 березня у Києві)". На жаль, дослідникам Української революції цей фільм досі невідомий...

Постскрипtum-2. Загалом уявити, що відбувалось сто років тому у Києві, дуже просто. Достатньо згадати демонстрацію 1 грудня 2013 р., що пройшла від пам'ятника Шевченку бульваром Шевченка (тобто колишнім Бібіковським бульваром), а далі Хрещатиком вийшла на Майдан Незалежності, де й відбулось віче. Не буде перебільшенням сказати, що ми зараз знаємо, як творилась Лютнева революція.

Оксана Юркова, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України. Сфера наукових зацікавлень: українська та російська історіографія XX століття, історія української науки, біографістика, грушевськознавство, історична іконографія, електронні інформаційні ресурси.